

TNC

AKTUELLT

Årgång 9(1967):4/5

I N N E H Å L L

Sida 1	Höger och vänster
" 3	Skruv och bult
" 4	'Färg och lack' i Finland
" 5	TNC i press och radio

Höger och vänster

För 16 år sedan publicerade TNC en uppsats om höger och vänster, författad av tekn.dr J Wennerberg (TNC 20, s. 30-32). Då detta nummer i TNCs skriftserie nu är slutsålt men uppsatsen har anknytning till dagens trafiksituation, återger vi här innehållet i något beskuret skick.

'Om man vill kalla en viss sida hos ett föremål för höger- eller vänstersida måste man göra klart hur föremålet och den betraktande skall tänkas belägna i förhållande till varandra.

I regel brukar man - och bör man - tänka sig vara en yttre åskådare placerad vid den sida om föremålet där en person som använder, manövrerar, avläser det e.d. normalt befinner sig. Särartade är i detta hänseende klädespersedlar, stolar, fordon och liknande föremål, där man i stället naturligare tänker sig vara inuti; en stols vänstra armstöd befinner sig till vänster för en person som sitter i stolen, men till höger för en som ser på stolen framifrån. Undantag utgör också levande varelser; här tänker man sig själv i varelsens ställe.

Texten till bilder, t.ex. i tidningar, vållar ofta tvekan. "Längst till vänster i främre raden sitter professor A." - "I mitten sitter professor A och till vänster om honom jubilaren." Detta bör innebära: till vänster för den som ser på bilden, inte för personerna på bilden; utbyter man i exemplen "sitter" mot: ser man, befordras den rätta tolkningen. Det i och för sig riktiga uttryckssättet: "I mitten professor A med jubilaren på sin högra sida", bör helst undvikas när det syftar på en bild.

Om föremålet inte har någon utpräglad "framsida" visar det sig ofta vara svårt att finna en förklaring på höger och vänster som inte innehåller nya osäkra riktningsuttryck.

En vanlig dörr mellan två rum kan på grund av karmens konstruktion öppnas endast åt ena rummet till. Beroende på hur man vill att dörren skall svänga ut fäster man gångjärnen vid ena eller andra karmstycket, och vid motsvarande dörrkant. Den färdiga dörren kan alltså ha två principiellt olika utföranden, och det ligger närmast till hands att för dessa använda termer med "höger" och "vänster" som beståndsdelar.... En högerhängd dörr är en dörr med gångjärnen till höger, sett från den sida där gångjärnen är synliga när dörren är stängd. Ser man dem till

vänster är dörren vänsterhängd. Denna regel belastar inte minnet med några detaljer som lika väl kunde bytas i sina motsatser.

En högerhängd dörr kallas en högerdörr, och gångjärn och lås konstruerade för en sådan dörr kallas högergångjärn och högerlås; för vänster-benämningarna gäller motsvarande regler. Även i fråga om fönster är benämningarna höger- och vänsterhängd, höger- och vänstergångjärn tillämpliga.

Vissa skärstål för svarvning eller hyvling kallas höger- och vänsterstål. TNC 16 anger: högerstål, stål som när det betraktas med spånytan uppåt och skaftändan längst bort från betraktaren har huvudeggen åt höger. Varför skall skaftändan hållas bortåtriktad? kan man med skäl fråga sig. När ett högerstål användes i en vanlig svarv befinner sig det för svarvaren, normalt placerad, eggen sitter till vänster, och stålet skall alltså matas åt vänster. Högerstålet måste sitta t.ex. i en karusellsvarv eller i en horisontal hyvlemaskin för att svarvaren skall se eggen till höger. TNC 16 ger visserligen korrekt besked om vad som menas med höger- och vänsterstål, men benämningarna kan själva tydligen inte sägas vara lyckligt valda. Detsamma gäller termerna högerböjt och vänsterböjt skärstål.

Även när det är fråga om vridnings- eller rotationsriktning talar man ibland om höger och vänster, och tänker då på rörelsen i "övre" delen av en rotationscirkel när föremålet betraktas i vridaxelns riktning. Bättre är att tala om medurs- och motursriktning, med och mot visarna på ett ur.

Ett geometriskt mera komplicerat fall är gängen, eller generellt skruvlinjen. Men eftersom den vanliga högergångade skruven är ett så allmänt förekommande don, som ligger så väl till för högerhänta personer, vållar terminologin föga bekymmer. Lyckligtvis spelar det ju ingen roll om man betraktar en gångad kropp från ena eller andra ändan: en punkt rör sig framåt (bort från betraktaren) när den löper medurs i en högergång, eller när den löper moturs i en vänstergång.

Håller man en skruv lodrätt och ser på den från sidan synes gängen luta åt samma håll som mellanpartiet hos bokstaven Z vid högergångning, och hos bokstaven S vid vänstergångning. Detta förhållande har man dragit nytta av när det gäller garn, tågvirke o.d. Vad som i överensstämmelse med högergångning förr kallades "högerslagning" - av garn, trådlager osv. - kallas nu av många hellre Z-slagning, och i stället för "vänsterslagning" säger man då S-slagning. Med denna benämningsmetod har man kommit idealet nära: liksom i fråga om medurs och moturs hänvisar termerna direkt till allmänt kända förebilder. Bokstäverna Z och S kan naturligtvis kombineras även med andra efterleder, såsom -spinning, -tvinning, -snodd.

Skruv och bult

Ordparet skruv och bult har av TNC tidigare behandlats, främst i TNC 12, s. 17-18. Den skillnad som här gjordes mellan skruv och bult anslöt sig till då rådande språkbruk. Ett visst utrymme för frihet i ordvalet uppstod genom att man band definitionen både till elementets form och till dess användning.

Under de 20 år som förflutit efter rekommendationen i TNC 12 har man kunnat iakttaga en tendens i språkbruket att göra gränsdragningen skarpare. Behov att främja en enhetlig användning av orden skruv och bult har lett till att man från såväl tillverkare som konsumenter fört fram önskemål om mera entydiga definitioner. I samråd med SMS, Sveriges Mekanförbunds Standardcentral, har TNC därför utformat följande rekommendation:

skruv

utvändigt gängad cylindrisk kropp, med eller utan huvud; i en gängningen kan uppta hela längden eller del(ar) av längden - den ogängade delen kallas stam och behöver inte ha samma diameter som den gängade delen

Anm. 1 Om skruven är helgängad eller gängad i båda ändar, kallas den pinnskruv.

Anm. 2 Skruvar används för fästning eller hopfogning och kan då förses med muttrar eller skruvas in i gängade hål i andra föremål; skruvar för andra ändamål är t.ex. drivskruv i skruvväxel, skruv i skruvpress, ledarskruv i svarv, inställningsskruv.

bult

ogängad cylindrisk kropp, försedd med huvud;
en ogängad cylindrisk kropp utan huvud kallas pinne

'Färg och lack' i Finland

TNC 38 som anmäldes i förra numret av TNC-Aktuellt har rönt stor efterfrågan. Vi vill nu erinra om att försäljningen av denna publikation liksom av övriga delar i TNCs skriftserie sker genom bokhandeln och genom Sveriges Standardiseringskommission. TNC 38 omfattar 243 sidor och behandlar cirka 1400 termer. Priset är 40 kronor.

Denna flerspråkiga utgåva har väckt förhållandevis stort intresse utomlands. Genom förmedling av Sveriges Färgfabrikanters Förening har orientering sänts till nationella medlemmar i ett flertal länder av Comité Européen des Associations de Fabricants de Peintures et d'Encres d'Imprimerie. Ett stort antal beställningar har redan inkommit från intressenter i Danmark, England, Frankrike, Norge, Tyskland och Österrike.

Särskild uppmärksamhet har TNC 38 rönt i Finland; det är ju första gången en TNC-ordlista innehåller termer även på finska språket. I en utförlig recension i Hufvudstadsbladet den 2 juni 1967 framhöll ingenjör Kai Finell bl.a.:

Den finlandssvenska dagspressen och de icke utpräglade tekniska tidskrifterna kunde gärna i läsarnas intresse närmare bekanta sig med resultaten av TNC:s mångåriga arbete. Kanske detta skulle kunna råda bot på den värsta brokigheten och obegripligheten ifråga om tekniska notiser.

I Sverige är TNC:s position sedan år tillbaka mycket framträdande och normerande, vilket vi här i Finland har all anledning att fästa litet större avseende vid. Detta i all synnerhet som det senaste tillskottet bland TNC-publikationer - TNC 38 "FÄRG- OCH LACKTEKNISK ORDLISTA" - också upptar de finska benämningarna på de till detta fack hörande termerna.

Ordlistan är ett försök att nå nordiskt samarbete även över språkbarriären, och av mottagandet att döma förefaller det, som om intresse skulle föreligga att fortsätta en terminologisk aktivitet efter dessa linjer.

TNC i press och radio

I Skolradions programserie Teknologi ägnades program 25 den 11 maj 1967 åt Svenska för tekniker, varvid TNCs verksamhet presenterades korrekt och stimulerande av producenten, ingenjör Frank Eriksson. Ett motsvarande program i serien Teknologi för faakskolan sänds den 19 oktober i år.

Dagens Nyheter hade den 13 januari en intervju om TNC och dess arbetsuppgifter; intervjun hade fått rubriken Liten intervju om AB Svenska Tekniska Ord. Den 15 juni refererade Dagens Nyheter i 'Rutan' under rubriken Un peu de gyttja, S.V.P. några termfrågor som tagits upp i TNC-Aktuellt.

Svenska Dagbladet behandlade den 5 september (i viss upplaga den 6 september) TNC under rubriken Vad får en glosa kosta? Njugga anslag till ordlista. Denna artikel gav i sin tur upphov till kommentarer i Aftonbladet som i Innerspalten den 11 september konstaterade "-- att anslagen är njugga och att vårt upptecknade ordförråd därför har svårt att hålla sig i nivå med vetenskapernas och slöjdernas framsteg".

VDs anförande vid TNCs representantförsamlings vårsammanträde har i bearbetad form publicerats i Tidskrift för Dokumentation 1967:2 under titeln Att arbeta med ord.

Teknisk Tidskrift 1967:28 behandlade på ledarplats under rubriken Rätt ord terminologiarbetets ställning.

3.10.1967
ES/mn